

Piotr Nowak*

Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie

EWOLUCJA SYTUACJI PRAWNEJ KOŚCIOŁA ZIELONOŚWIĄTKOWEGO W RP I INSTYTUCJI GO POPRZEDZAJĄCYCH

WPROWADZENIE

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie procesu kształtowania się sytuacji prawnej Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej, uwzględniając wszystkie wspólnoty, z których ten związek wyznaniowy się wywodzi, w okresie zaborów, okresie międzywojennym, czasie okupacji niemieckiej i Polski Ludowej, aż po rok 1997, kiedy to została uchwalona regulująca jego status ustawa sejmowa.

Kościół Zielonoświątkowy w RP jest częścią ruchu zielonoświątkowego, czyli pentekostalnego. Powstanie współczesnego pentekostalizmu¹ łączy się przede wszystkim z dwoma ośrodkami w Stanach Zjednoczonych. Pierwszy to Bethel Bible College w Topece, prowadzony przez Charlesa F. Parhama (1873–1929)², gdzie podczas modlitwy 1 stycznia 1901 roku wystąpiła glosolalia (mówienie „innymi językami”), specyficzne zachowanie religijne typowe dla zielonoświątkowców. Kolejnym ośrodkiem stała się kaplica przy Azusa Street w Los Angeles, w której w 1906 roku kaznodzieja William Seymour (1870–1922) organizował charyzmatyczne zgromadzenia przebudzeniowe³.

* ORCID 0000-0003-1802-6463, e-mail: p.nowak@chat.edu.pl

- 1 Według Waltera J. Hollenwegera za zielonoświątkowców uważa się tych, „którzy nauczają co najmniej o dwóch następujących po sobie i różnych przełomowych przeżyciach w życiu chrześcijanina (odrodzenie i chrzest w Duchu). [...] Zielonoświątkowcy podkreślają znaczenie szczególnego dzieła łaski Bożej, będącego następstwem nawrócenia, jakim jest chrzest Duchem Świętym, zwany także chrztem w Duchu Świętym, a którego zewnętrznym przejawem jest dar glosolalii”, zob. W. Włoch, *Zielonoświątkowy ruch* [w:] *Religia. Encyklopedia PWN*, red. T. Gadacz, B. Milerski, Warszawa 2003, t. 9, CD.
- 2 Charles F. Parham sformułował definicję teologiczną pentekostalizmu, łącząc „języki” z chrztem Duchem Świętym, co znaczyło, że chrzest Duchem Świętym jest zawsze potwierdzany przez mówienie innymi językami. Zob. M. Kamiński, *Kościół Zielonoświątkowy w Polsce w latach 1988–2008. Studium historyczno-ustrojowe*, Warszawa 2012, s. 25.
- 3 W. Włoch, dz. cyt.; V. Synan, *Pentecostalism: William Seymour. What scoffers viewed as a weird babble of tongues became a world phenomenon after his Los Angeles revival*, christianitytoday.com, <http://www.christianitytoday.com/history/issues/issue-65/pentecostalism-william-seymour.html> [dostęp: 14.04.2022].

Nowo powstały ruch zielonoświątkowy bardzo dynamicznie rozwijał się zarówno w Ameryce, jak też na innych kontynentach, w tym w Europie, gdzie dotarł już w 1907 roku⁴. Na ziemiach polskich rozprzestrzenił się przede wszystkim w dwóch nurtach – jako Związek dla Stanowczego Chrześcijaństwa (używano także nazwy Związek Stanowczych Chrześcijan) oraz Związek Zborów Chrześcijan Wiary Ewangelicznej (używano także nazwy Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej)⁵. Po kilkudziesięciu latach – po okresie uczestnictwa ich reprezentantów w innej denominacji, którą był Zjednoczony Kościół Ewangeliczny – obydwie związki połączyły się, tworząc Kościół Zielonoświątkowy w RP⁶.

I. ZWIĄZEK DLA STANOWCZEGO CHRZEŚCIJAŃSTWA

Związek dla Stanowczego Chrześcijaństwa (*Bund für entschiedenes Christentum*) został zarejestrowany przez władze austriackie w starostwie w Cieszynie dekretem nr 30301 z 15 sierpnia 1910 roku⁷. Był pierwszą zielonoświątkową wspólnotą utworzoną i zarejestrowaną przez Polaków na ziemiach polskich. Założycielami Związku były osoby wykluczone z neopietystycznej Społeczności Chrześcijańskiej działającej od 1904 roku w ramach Kościoła ewangelicko-augsburskiego na Śląsku Cieszyńskim. Powodem wykluczenia ze Społeczności była ich odmowa zaniechania wyznawania idei oraz stosowania praktyk zielonoświątkowych, które przyjęły już w 1908 roku⁸.

4 D. Bundy, *Thomas Ball Barratt*, Paper presented at the 10th EPCRA conference in Leuven, Belgium, seeking4truth.com, http://www.seeking4truth.com/thomas_ball_barratt.htm [dostęp: 14.04.2022]; A. Richter, *Thomas Ball Barratt (1862–1940) – pionier pentekostalizmu europejskiego* [rozprawa doktorska obroniona na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie], Warszawa 2018 [maszynopis w Bibliotece Głównej ChAT].

5 E. Czajko, *Sytuacja prawna ruchu zielonoświątkowego w Polsce w perspektywie historycznej*, Warszawa 2000, s. 7–8.

6 Należy zauważyć, że istniały także społeczności pentekostalne działające niezależnie od wymienionych związków, tworząc własne struktury eklezjalne. Pierwsze wspólnoty zielonoświątkowe na terenach Polski podzielonej zaborami powstawały we wschodniej części Cesarstwa Niemieckiego. Środowiskiem szczególnie podatnym na idee pentekostalne okazał się neopietystyczny ruch Gemeinschaftsbewegung, „który poprzedzał i ostatecznie wyłonił z siebie niemiecki pentekostalizm. Jego kaznodzieje, po rozłamie w 1909 roku, zorganizowali zielonoświątkowe Kościoły Niemiec”, zob. Z. Pasek, *Ruch zielonoświątkowy. Próba monografii*, Kraków 1992, s. 140.

7 E. Czajko, dz. cyt., s. 7.

8 Kwestiami spornymi pomiędzy luteranami i zielonoświątkowcami były: prawdziwa pokuta, chrzest dorosłych, chrzest Duchem Świętym i Wieczerza Pańska, zob. H.R. Tomaszewski, *Wspólnoty chrześcijańskie typu ewangelicko-baptystycznego na terenie Polski w latach 1858–1958*, Warszawa 2006, s. 139; M. Kamiński, dz. cyt., s. 38; Z. Pasek, dz. cyt., s. 144 i n.; W. Gajewski, *Kościół zielonoświątkowy: Geneza, dzieje, teologia, duchowość i perspektywy* [w:] *Nierzyskokatolickie Kościoły chrześcijańskie we współczesnej Polsce*, red. Z.J. Winnicki, T. Dębowski, Toruń 2007, s. 124.

Ewolucja sytuacji prawnej Kościoła Zielonoświątkowego...

Uzyskana przez Stanowczych Chrześcijan legalizacja miała formę stowarzyszenia kulturalno-oświatowego. W zarejestrowanym statucie brakuje deklaracji doktrynalnej, a jako główny cel działalności związku podano: humanitarność, budzenie i wykonywanie miłosierdzia chrześcijańskiego, pielęgnowanie wstrzeżności, ratowanie ludzi upadłych i pijaków z ich duchowej i cielesnej nędzy, opieka nad chorymi, sierotami, kalekami i starcami, pielęgnowanie chrześcijańskiej społeczności. Formalnie członkowie związku nadal należeli do Kościoła luterńskiego, w którym zawierali małżeństwa i chrzcili dzieci, natomiast życie religijne pielęgnowali w swoich zborach, gdzie uczestniczyli w nabożeństwach z Wieczerzą Pańską, otrzymywali bezpośrednią opiekę duszpasterską i formację duchową oraz brali udział w organizowanych przedsięwzięciach ewangelizacyjnych i prospołecznych. Taki stan rzeczy miał miejsce aż do 1947 roku, tj. do powstania Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego⁹.

Przed 1914 rokiem związek składał się z czterech zborów (w Tyrze, Nieborach, Dolnym Żukowie, Ustroniu) i liczył ponad 80 osób¹⁰. Po I wojnie światowej powstały kolejne zbory: Sucha Góra, Wisła Malinka, Wisła Głębcze, Milików, Gródek. W okresie międzywojennym działalność Stanowczych Chrześcijan nie napotykała większych przeszkód. W 1939 roku związek liczył około 2000 członków¹¹. Podczas II wojny światowej władze okupacyjne zakazały organizowania nabożeństw, co zmusiło członków zborów do zbierania się w małych grupach „po domach”. Po roku 1945 Stanowczy Chrześcijanie zacieśnili kontakty z innymi grupami typu ewangelikalnego, co doprowadziło do ich wejścia w skład Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego w 1947 roku¹².

II. ZWIĄZEK ZBORÓW CHRZEŚCIJAN WIARY EWANGELICZNEJ

Ruch pentekostalny na Kresach Wschodnich Rzeczypospolitej rozwijał się przede wszystkim dzięki repatriantom ze Stanów Zjednoczonych i Kanady. Po zakończeniu I wojny światowej wracali do kraju pełni pasji do głoszenia Ewangelii i propagowania idei zielonoświątkowych. Zakładali „samodzielne i niezależne zbory (ewangelicznych chrześcijan – zielonoświątkowców, ewangelicznych chrześcijan w duchu apostołskim, pięćdziesiątników), które ubiegały się o legalizację”¹³. W Polsce północnej i centralnej zbory powstawały przede

⁹ Z. Pasek, dz. cyt., s. 146.

¹⁰ A. Kominek, *Ruch Stanowczych Chrześcijan*, „Chrześcijanin” 1977, nr 7–8, s. 36–37.

¹¹ Z. Pasek, dz. cyt., s. 149–150.

¹² Tamże.

¹³ H.R. Tomaszewski, *Wspólnoty chrześcijańskie...*, dz. cyt., s. 141.

wszystkim „pod wpływem anglosaskich organizacji misyjnych, a składały się głównie z osób narodowości niemieckiej”¹⁴.

Wyzwania stojące przed młodym ruchem religijnym doprowadziły w drugiej połowie lat dwudziestych do stopniowego zacieśniania kontaktów pomiędzy zborami z Kresów Wschodnich, Pomorza i Polski Centralnej. Dynamiczny wzrost liczby zborów oraz wiernych domagał się między innymi przygotowanych kadr duchownych i nauczycielskich, rozwoju administracji, działalności wydawniczej i charytatywnej. Z tych powodów, podczas pierwszego ogólnopolskiego zjazdu delegatów zborów zielonoświątkowych w dniach 22–25 maja 1929 roku w Starej Czołnicy (powiat łucki), została podjęta decyzja o powołaniu Związku Zborów Chrześcijan Wiary Ewangelicznej (ZZChWE) z centralą w Łodzi¹⁵. Zaakceptowano przygotowany statut, wyznanie wiary oraz wybrano jedenastoosobowy Komitet Związku, którego prezesem został Arthur Bergholz¹⁶.

Według danych przekazanych Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w roku 1931 Związek Zborów Chrześcijan Wiary Ewangelicznej liczył 8178 wiernych zrzeszonych w 111 zborach¹⁷. Jednak zdaniem Vladimira Franchuka w 1931 roku Związek miał 12 204 wiernych, natomiast w roku 1939 – około 25 000 wiernych w 300 zborach¹⁸.

Należy podkreślić, że pomimo podejmowanych starań w okresie międzywojennym Związek nie uzyskał od państwa legalizacji¹⁹. Sporządzona w MWRiOP tabela pt. *Związki wyznaniowe prawnie nie uznane na całym obszarze Rzeczypospolitej – stan prawny z 1 I 1938 roku* przedstawia stan prawny zielonoświątkowców bardzo jednoznacznie: „b. dzielnica pruska – nie uznani, b. dzielnica rosyjska – tolerowani, b. dzielnica austriacka – nie uznani”²⁰.

Podczas II wojny światowej niemieckie władze okupacyjne (podobnie jak w przypadku Stanowczych Chrześcijan na Śląsku Cieszyńskim) zakazały

¹⁴ M. Kamiński, dz. cyt., s. 50.

¹⁵ H.R. Tomaszewski, *Wspólnoty chrześcijańskie...*, dz. cyt., s. 142–143. Na temat powstania ZChWE pisał Henryk Świątkowski: „Uznając, że «w kraju są ludzie, którzy przywłaszczyli sobie nazwę zielonoświątkowców, a życie ich i praktyki religijne nie zgadzają się z Pismem św.», obecnie chcą oni odrzucić tę nazwę i wystąpili do Min. W. R. i O. P. z podaniem o zarejestrowanie ich związku p.n. «Chrześcijan Wiary Ewangelicznej»”, zob. H. Świątkowski, *Wyznania religijne w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem ich stanu prawnego*, cz. 1: *Wyznania i związki religijne*, Warszawa 1937, s. 192.

¹⁶ Tamże, s. 24. Arthur Bergholz był pastorem niemieckiego zboru zielonoświątkowego w Łodzi, zob. G. Sommer, *The Influence of German Pentecostal Churches in Foreign Countries on the Development of Pentecostalism in Germany (HT)*, A Lecture at the University of Leuven, Belgium, in September 2003, s. 5, pmgermany.com, http://pmgermany.com/wp-content/uploads/2010/08/germanethnical_pentecostals.pdf [dostęp: 20.05.2022].

¹⁷ Archiwum Kościoła Zielonoświątkowego, Odpowiedź Związku Zborów Chrześcijan Wiary Ewangelicznej z dnia 20 lutego 1931 r. na pytania Ministerstwa WRiOP.

¹⁸ M. Kamiński, dz. cyt., s. 50–51.

¹⁹ Tamże, s. 52.

²⁰ Archiwum Akt Nowych, MWRiOP, s. 149–152, za: K. Krasowski, *Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historyczno-prawne*, Warszawa 1988, s. 59.

Ewolucja sytuacji prawnej Kościoła Zielonoświątkowego...

organizowania nabożeństw, co zmusiło członków zborów do potajemnych spotkań w małych grupach. W 1942 roku liderzy ZZChWE, w trosce o ochronę wiernych i przetrwanie zborów, nawiązali kontakt z księdzem superintendentem Konstantym Najderem, a ten przyjął ich do Kościoła metodystycznego, dając im „parasol ochronny”. Stało się tak dzięki porozumieniu zawartemu we Lwowie, na podstawie którego „Kościół Metodystyczny jako prawnie uznany i działający związek wyznaniowy w Generalnym Gubernatorstwie, otoczył opieką organizacyjną i prawną społeczność zielonoświątkową funkcjonującą w okolicach Przemysła i Lwowa, w rejonie dawnych województw: lwowskiego, stanisławowskiego, tarnopolskiego, gwarantując im autonomię dotyczącą organizacji zborów, sprawowania nabożeństw, a także zachowania własnych struktur organizacyjnych. Można powiedzieć był to swego rodzaju Kościół w polskim Kościele Metodystów”²¹.

Po wojnie zbory zielonoświątkowe powróciły do organizowanych na nowo własnych związków wyznaniowych²², choć niektórzy zielonoświątkowcy pozostali członkami Kościoła metodystycznego²³.

III. ZIELONOŚWIĄTKOWCY W ZJEDNOCZONYM KOŚCIELE EWANGELICZNYM

Po zakończeniu II wojny światowej, w nowej polskiej rzeczywistości politycznej, Kościoły (związki, zrzeszenia) typu ewangelikalnego (w tym zielonoświątkowe) podejmowały próby utworzenia unii kościelnych. Jedną z nich, w celu „nawiązania szczerzej wzajemnej współpracy i bratniego współżycia”, z jednoczesnym prawem każdego z Kościołów do zachowania dotychczasowej autonomii, było zorganizowanie Unii Kościołów Ewangelicznych²⁴.

²¹ W tym przypadku można mówić o swoistej unii kościelnej zawartej przez zielonoświątkowców z metodystami, zob. Z. Kamiński, *Metodystyczne Seminarium Teologiczne im. Jana Łaskiego w Warszawie w latach 1923–2013* [w:] *Methodos. Przegląd teologiczno-społeczny Wyższego Seminarium Teologicznego im. Jana Łaskiego w Warszawie*, red. Z. Kamiński, E. Puślecki, Warszawa 2024, s. 48–52.

²² Tamże, s. 51.

²³ Z rodziny o tradycjach zielonoświątkowych pochodził np. ks. sup. Adam Kuczma, zwierzchnik Kościoła metodystycznego w latach 1983–1989, zob. E. Puślecki, *Ewangelik wyznania metodystycznego* [w:] *Ekumenizm i ewangelicyzm. Studia ofiarowane Profesorowi Karolowi Karskiemu w 70. urodziny*, red. M. Hintz, T.J. Zieliński, Warszawa 2010, s. 365; K. Karski, *Kuczma Adam* [w:] tegoż, *Leksykon Ekumenistów*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2012, nr 1–2: *Zeszyt specjalny*, s. 102–103.

²⁴ Do tworzenia Unii Kościołów Ewangelicznych przystąpiły: Związek Zborów Ewangelicznych Chrześcijan, Związek Chrześcijan Wiary Ewangelicznej, Zjednoczenie Kościołów Chrystusowych, Wolni Chrześcijanie, jako zrzeszenie religijne Zwolenników Nauki Pierwotnych Chrześcijan, oraz Stanowczy Chrześcijanie, zob. AAN ZKE, sygn. 1, Pismo Związku Zborów Ewangelicznych Chrześcijan: Projekt Unii Wyznań Ewangelicznych, Warszawa 31 X 1946 r.; AAN ZKE, sygn. 1, Statut Unii Wyznań Ewangelicznych w Polsce. Do przystąpienia do Unii zapraszano też baptystów, lecz bezskutecznie, zob. AAN ZKE, sygn. 1, Pismo Związku Zborów Ewangelicznych w Polsce do Kościoła Baptystów w Polsce, Warszawa 15 I 1947 r.; AAN ZKE, sygn. 1, Pismo do Braci Baptystów

Z pięciu wyznań, które miały ją utworzyć, w zjeździe („konferencji braterskiej”²⁵) w dniach 24–26 maja 1947 roku w Ustroniu uczestniczyły tylko trzy: Związek dla Stanowczego Chrześcijaństwa (zielonoświątkowcy), Związek Ewangelicznych Chrześcijan oraz Zjednoczenie Wolnych Chrześcijan. Podczas zjazdu wymienione konfesje powołały do istnienia Zjednoczony Kościół Ewangeliczny (ZKE)²⁶. Było to dobrowolne połączenie się w jeden organizm eklezjalny trzech wcześniej niezależnych, aczkolwiek w dużym stopniu podobnych organizacji kościelnych²⁷.

Przywódcy Kościoła natychmiast podjęli działania mające na celu uzyskanie legalizacji ZKE, jednak w tej kwestii władze państwowe stwarzały wiele trudności. Ministerstwo Administracji Publicznej (MAP) otrzymało oficjalne pismo o ukonstytuowaniu się ZKE oraz jego statut, ale „jedynie przyjęło do wiadomości utworzenie Kościoła”²⁸ i poinformowało, że „Zjednoczony Kościół Ewangeliczny złożył do Ministerstwa swój statut, na podstawie którego do czasu jego zatwierdzenia może prowadzić swoją działalność religijną”²⁹. Niewątpliwie decyzja ta była spowodowana chęcią kontroli całokształtu działalności nowej konfesji.

W tej sytuacji, podczas kolejnych konsultacji, Departament Wyznań, w porozumieniu z przedstawicielami ZKE, dokonał zmian w projekcie statutu polegających na wykreśleniu zdań o zachowaniu jedności religijnej ze współwyznawcami Kościołów zagranicznych i działalności pozareligijnej oraz słów związanych z kursami biblijnymi, szkołami czy też działalnością kulturalno-oświatową. Dodatkowo Departament Wyznań przedstawił „kilka klauzul, zobowiązujących

zrzeszonych w Kościele Ewang. Chrześc. Baptystów, Warszawa 16 lutego 1947 roku; AAN ZKE, sygn. 1, Pismo Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego, Zjednoczenie Wolnych Chrześcijan, do Polskiego Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan Baptystów, Warszawa 28 VI 1947 roku, s. 1–2. Pierwotnie istniał plan, by do tego Kościoła unijnego należeli także metodyści, zob. AAN ZKE, sygn. 16, Okólnik Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego Nr 1, s. 1.

²⁵ W ZKE i tworzących go ugrupowaniach mianem braci i siostr określano wszystkich członków Kościołów ewangelikalnych, stąd np. określenie – konferencja braterska.

²⁶ AAN ZKE, sygn. 1, Pismo Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego do Polskiego Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan Baptystów, Warszawa 10 VI 1947 r. W wyniku wyborów w skład Najwyższej Rady Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego weszli: Stanisław Krakiewicz – prezes, Franciszek Więckiewicz i Karol Śniegoń – wiceprezesi, Ludwik Szenderowski – I sekretarz, Zdzisław Repsz – II sekretarz, Gustaw Stephan – I skarbnik, Władysław Łukawski – II skarbnik oraz członkowie: Bronisław Stawiński, Jan Wójtowicz, Paweł Folwarczny, Józef Mrózek, Adolf Małysz, Jan Śliwka, Paweł Cieślak, Józef Polok, zob. AAN ZKE, sygn. 16, Okólnik Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego Nr 1, s. 1.

²⁷ Więcej na temat powstania ZKE zob. H.R. Tomaszewski, *Zjednoczony Kościół Ewangeliczny 1947–1987*, Warszawa 2009; J. Mironczuk, *Polityka państwa wobec Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego w Polsce (1947–1989)*, Warszawa 2006, s. 32–56.

²⁸ P. Nowak, *Kształcenie teologiczne w Zjednoczonym Kościele Ewangelicznym (1948–1988)*, Warszawa 2024, s. 36.

²⁹ AAN MAP, sygn. 1075, s. 4, Pismo Ministerstwa Administracji Publicznej, Departament Wyznaniowy do Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego, Warszawa, 29 I 1948 r. Kwestii rejestracji poszczególnych Zborów i całego Kościoła został poświęcony Okólnik z 20 października 1949 roku, zob. AAN ZKE, sygn. 16, Okólnik Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego. Do wszystkich Zborów ZKE, s. 1–3, Warszawa 20 października 1949 r.

Ewolucja sytuacji prawnej Kościoła Zielonoświątkowego...

Zjednoczony Kościół Ewangeliczny równocześnie z wyrażeniem uznania jego statutu, do zachowania pewnych warunków w stosunku do władz państwowych, powołanych do ogólnego nadzoru w sprawach wyznaniowych³⁰.

Chociaż władze państwowe korzystały z nadanego sobie prawa kontroli życia religijnego obywateli, zmuszając ZKE np. do zmian w statucie, Kościół nie tylko nie uzyskał formalnie legalizacji przez kolejne lata, ale nawet utrudniano mu działalność stricte religijną³¹.

We wrześniu 1950 roku aresztowano przywódców ZKE oraz Zjednoczenia Kościołów Chrystusowych i Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej (KChWE)³². Po tych tragicznych wydarzeniach nie było już możliwości podejmowania jakichkolwiek samodzielnych decyzji dotyczących funkcjonowania Kościoła. W 1953 roku władze państwowe doprowadziły do powiększenia ZKE o dwie wymienione wspólnoty. KChWE reprezentował chrześcijaństwo pentekostalne. Tak więc od tego momentu do ZKE należały już dwa ugrupowania zielonoświątkowe³³.

Zmuszono Kościół nie tylko do powiększenia o kolejne grupy wyznaniowe, ale także zmiany charakteru związku wyznaniowego. Zniknął układ quasi-federacyjny, a zamiast niego pojawiła się wymuszona jedność. „ZKE miał wówczas status nieuznanego związku religijnego, którego działalność była przez władze państwowe akceptowana. Prawne uznanie nastąpiło dopiero 31 lipca

³⁰ AAN MAP, sygn. 1075, s. 10, Pismo Departamentu Wyznań L. dz. W. III. 11/93/48 z dnia 15 lipca 1948 roku do Departamentu Politycznego. Według Departamentu Wyznań niezbędne było: uzyskanie zgody właściwych terenowo wojewodów na przeprowadzenie zmian majątkowych dotyczących nieruchomości posiadanych przez ZKE, względnie poszczególne zbory; meldowanie terenowym starostom o powstaniu nowych zborów, placówek i stacji misyjnych; zatwierdzanie przez wojewodów wyboru przełożonych zboru i członków rad zborowych oraz przełożonego związku zborowego i członków rad związkowych; zatwierdzanie przez Ministerstwo Administracji Publicznej (w porozumieniu z Ministerstwem Ziem Odzyskanych) wyboru prezesa i członków prezydium oraz członków Najwyższej Rady Kościoła; zatwierdzanie przez wymienione powyżej władze naczelne wszelkich uchwał i przepisów wydanych przez Naczelną Radę Kościoła dla całego Kościoła lub poszczególnego związku zborów, zob. AAN MAP, sygn. 1075, s. 10, Pismo Departamentu Wyznań L. dz. W. III. 11/93/48 z dnia 15 lipca 1948 roku do Departamentu Politycznego.

³¹ J. Mironczuk, dz. cyt., s. 45.

³² Więcej na temat aresztowań 1950 roku zob. tamże, s. 32–56; H.R. Tomaszewski, *Zjednoczony...*, dz. cyt., s. 75–117.

³³ AAN UdSW, sygn. 131/482, Notatka dot. Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego w PRL. Projekt, brak autora, Warszawa 1968 roku, brak dokładnej daty, s. 1–4. Urząd do Spraw Wyznań zawiadomił, że „przyjmuje do wiadomości zjednoczenie pięciu zrzeżeń religijnych, a mianowicie: Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej, Związku Stanowczych Chrześcijan, Związku Wolnych Chrześcijan, Związku Ewangelicznych Chrześcijan i Zjednoczenia Kościołów Chrystusowych Wyznania Ewangelicznego w jeden związek religijny pod nazwą «Zjednoczony Kościół Ewangeliczny w P.R.L.»”, zob. AAN ZKE, sygn. 2, Pismo Urzędu do Spraw Wyznań do Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego w P.R.L., Rada Kościoła, [Warszawa] 20 sierpnia 1953 roku.

1959 roku, po zatwierdzeniu przez władze państwowe Statutu i wpisaniu ZKE do Rejestru Stowarzyszeń i Związków Religijnych UdSW³⁴.

W praktyce Zjednoczony Kościół Ewangeliczny nie był taką jednością, jaką chciałyby go widzieć władze państwowe. W 1956 roku część byłych zborów KChWE podjęła próbę opuszczenia Kościoła z uwagi na konflikty na tle doktrynalnym i organizacyjnym oraz ochronę swojej tożsamości zielonoświątkowej. Wobec braku możliwości uzyskania odrębnej legalizacji większość z nich powróciła do ZKE³⁵. Podobną próbę podjęli wolni chrześcijanie w 1980 roku, ale tym razem (wobec zmienionej już sytuacji politycznej w kraju) zakończoną powodzeniem i utworzeniem samodzielnego Kościoła Wolnych Chrześcijan³⁶.

W 1987 roku nastąpiły już na tyle duże zmiany w Polsce, że poszczególne ugrupowania ZKE mogły podjąć decyzję o rozpoczęciu samodzielnego działania. Na „XII Synodzie Kościoła obradującego w Warszawie w dniu 22 maja 1987 roku podjęto uchwałę na podstawie § 34 pkt 3 Statutu³⁷, by dokonać reorganizacji Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego w PRL-u poprzez usamodzielnienie jego składowych konfesji, a po ich legalizacji wystąpić do Urzędu do Spraw Wyznań o skreślenie Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego z rejestru stowarzyszeń i związków wyznaniowych. Postanowiono również dokonać podziału Zborów i nieruchomości sakralno-kościelnych wg wykazów zatwierdzonych uprzednio przez Radę Kościoła i podpisanych przez wszystkich członków Prezydium Rady Kościoła³⁸. Jednocześnie synod przedłużył okres funkcjonowania istniejącej rady Kościoła oraz prezydium do chwili legalizacji nowo powstałych Kościołów³⁹.

1 lutego 1988 roku minister-kierownik Urzędu do Spraw Wyznań (UdSW) stwierdził w wydanej decyzji: „skreślam związek religijny p.n. «Zjednoczony Kościół Ewangeliczny w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej» z Rejestru stowarzyszeń i związków religijnych⁴⁰.

34 P. Nowak, *Instytucje kształceniowe Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego (1947–1988)* [praca doktorska obroniona w Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie], Warszawa 2019, s. 40.

35 H.R. Tomaszewski, *Zjednoczony...*, dz. cyt., s. 153–161, 175–186, 188–197; J. Mironczuk, dz. cyt., s. 70–87.

36 AAN ZKE, sygn. 12, Sprawozdanie Prezydium Rady Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego za okres 1980 roku, brak miejsca i daty sporządzenia dokumentu, s. 2–3.

37 AAN ZKE, sygn. 18, Statut Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dział VI – Przepisy końcowe, § 33–34, Warszawa 1986.

38 „Wyniki głosowania: na ogólną liczbę 267 delegatów za wnioskiem o reorganizację oddano 214 głosów, co stanowi ponad 2/3 wymaganej kwalifikowanej większości głosów”, zob. AAN ZKE, sygn. 3, Uchwała XII Synodu Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego, Załącznik nr 1 [Warszawa 22 maja 1987 roku].

39 AAN ZKE, sygn. 3, Uchwała XII Synodu Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego, Załącznik nr 2 [Warszawa 1987 r.]. 26 stycznia 1988 roku odbyło się ostatnie posiedzenie Rady Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego i dotyczyło głównie kwestii związanych z likwidacją ZKE i podziałem majątku Kościoła, zob. AAN ZKE, sygn. 13, Protokół 1/88 posiedzenia Rady Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego w Warszawie ul. Zagórna z dnia 26 stycznia 1988 r. s. 1–2.

40 AAN ZKE, sygn. 14, W. Loranc, Pismo Ministra – Kierownika Urzędu do Spraw Wyznań. Decyzja, Warszawa 1 lutego 1988 r.

IV. KOŚCIÓŁ ZIELONOŚWIĄTKOWY

Wieloletnia i harmonijna współpraca obydwu nurtów polskiego pentekostalizmu, Związku Stanowczych Chrześcijan i Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej, zaowocowała decyzją o wspólnej przyszłości w jednej organizacji kościelnej pod nazwą Kościół Zielonoświątkowy⁴¹. Podczas tzw. pre-synodu, spotkania 170 delegatów dwóch ugrupowań zielonoświątkowych w dniach 27–28 marca 1987 roku, podjęto uchwały o: celowości reorganizacji ZKE według wniosku, nazwie denominacji (Kościół Zielonoświątkowy), przyjęciu propozycji nowego statutu⁴². Synod założycielski Kościoła Zielonoświątkowego odbył się w dniach 22–23 maja 1987 roku w Warszawie. Wybrano władze kościelne i uchwalono statut⁴³.

Na podstawie decyzji UdSW z 1 lutego 1988 roku Kościół Zielonoświątkowy został wpisany do rejestru stowarzyszeń i związków religijnych pod numerem 31⁴⁴. Z uwagi na wymogi prawne związane z koniecznością oficjalnego potwierdzenia uchwał synodu założycielskiego na podstawie zatwierdzonego przez UdSW statutu 19 marca 1988 roku w Warszawie obradował I Synod Kościoła Zielonoświątkowego, potwierdzając w całości przyjęte wcześniej uchwały. Ponadto dokonano zmian strukturalnych związanych z granicami dotychczasowych okręgów kościelnych, jednocześnie powołując kolejny, tj. Okręg Krakowski. Prezbyter Naczelny Michał Hydzik przedstawił strategię rozwoju Kościoła, zakładającą między innymi: budowanie silnych zborów, intensywną ewangelizację w celu zakładania kolejnych zborów, zacieśnianie więzi w Kościele poprzez organizowanie konferencji dla duchownych z udziałem członków Zarządu Kościoła, pracę z dziećmi i młodzieżą⁴⁵.

Transformacja ustrojowa w Polsce na przełomie lat 80. i 90. XX wieku otworzyła nowe perspektywy dla działalności religijnej. 17 maja 1989 roku sejm PRL uchwalił ustawę o gwarancjach wolności sumienia i wyznania⁴⁶, co dla KZ nie tylko oznaczało poszerzenie możliwości działania w ramach prawa państwowego, ale również zmianę administracyjną w rejestrze Kościołów. Na podstawie decyzji ministra – szefa Urzędu Rady Ministrów – z dnia 10 stycznia 1990 roku Kościół Zielonoświątkowy został wykreślony z Rejestru

⁴¹ Zarząd Kościoła składał się z siedmiu osób i byli to: Michał Hydzik – prezbyter naczelny; Kazimierz Sosulski, Edward Lorek, Mieczysław Czajko i Zdzisław Gąsiorowski – zastępcy prezbytera naczelnego; Edward Czajko i Tadeusz Gawel – członkowie zarządu, zob. M. Kamiński, dz. cyt., s. 98.

⁴² Tamże, s. 83.

⁴³ AKZ, Protokół Synodu Założycielskiego Kościoła Zielonoświątkowego, Warszawa 23 maja 1987 roku.

⁴⁴ AKZ, Pismo okólne Prezbytera Naczelnego Kościoła Zielonoświątkowego nr KZ-ZK/1/88 z dnia 23 lutego 1988 roku.

⁴⁵ AKZ, Protokół I Synodu Kościoła Zielonoświątkowego z dnia 10 marca 1988 r. w Warszawie.

⁴⁶ Ustawa z dnia 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, Dz. U. z 1989 roku Nr 29 poz. 155.

stowarzyszeń i związków religijnych oraz wpisany do Rejestru Kościołów i innych związków wyznaniowych, do działu A, na pozycji 26⁴⁷.

Po uchwaleniu przez sejm PRL 17 maja 1989 roku ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego⁴⁸, inne Kościoły w Polsce podjęły starania w celu uzyskania podobnych ustaw. O takie uregulowanie stosunków z państwem „Kościół Zielonoświątkowy wystąpił już w 1991 roku i ponowił wniosek w 1994 roku. Kościół nie otrzymał odpowiedzi na swoje wnioski, lecz w odpowiedzi na interpelację posła Tadeusza Jacka Zielińskiego Minister – Szef Urzędu Rady Ministrów Michał Strąk – pismem z 14 kwietnia 1994 roku nr GMS. 4401–19/94 zapowiedział, że w przyszłości uregulowanie ustawowe otrzyma, poza Kościołami członkowskimi Polskiej Rady Ekumenicznej, także Kościół Zielonoświątkowy”⁴⁹.

Projekt ustawy został przygotowany i podpisany przez ekspertów reprezentujących stronę rządową oraz kościelną w 1994 roku. Ponieważ strona rządowa nie nadała przygotowanemu projektowi dalszego biegu, w 1995 roku kierownictwo Kościoła „wystąpiło z projektem ustawy bezpośrednio do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej. Odpowiedzią na to wystąpienie [...] był wniosek 82 posłów, głównie lewicowych i kilku centrowych, zgłaszający do laski marszałkowskiej poselski projekt ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w RP z dnia 8 czerwca 1995 roku”⁵⁰. Ustawa została uchwalona przez sejm 20 lutego 1997 roku⁵¹.

PODSUMOWANIE

Kościół Zielonoświątkowy w RP powstał 23 maja 1987 roku w wyniku połączenia się dwóch zielonoświątkowych nurtów: Związku Stanowczych Chrześcijan, powstałego na Śląsku Cieszyńskim i zalegalizowanego jako stowarzyszenie o charakterze kulturalno-oświatowym 15 sierpnia 1910 roku, oraz wielonarodowościowego Związku Chrześcijan Wiary Ewangelicznej, działającego bez

47 AKZ, Decyzja Ministra Jacka Ambroziaka Szefa Urzędu Rady Ministrów Nr W-II-803/47/1/90 z dnia 19 stycznia 1990 roku.

48 Ustawa z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dz. U. z 1989 roku Nr 29 poz. 154.

49 M. Winiarczyk-Kossakowska, *Ustawy III Rzeczypospolitej o stosunku państwa do kościołów chrześcijańskich*, Warszawa 2004, s. 524–525.

50 E. Czajko, dz. cyt., s. 20. Przedstawicielem wnioskodawców została poseł Małgorzata Winiarczyk-Kossakowska.

51 Ustawa z dnia 20 lutego 1997 roku o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1997 roku Nr 41 poz. 254.

Ewolucja sytuacji prawnej Kościoła Zielonoświątkowego...

legalizacji od 22 maja 1929 roku, skupiającego zbory z Kresów Wschodnich, Polski Centralnej i Pomorza.

Obecnie Kościół Zielonoświątkowy w RP jest najliczniejszą polską denominacją nie tylko pentekostalną, ale także ewangelikalną. W roku 1987 zrzeszał 83 zbory oraz liczył 5700 członków (około 10 000 wiernych)⁵². W roku 2023 zrzeszał 289 zborów oraz liczył 16 064 członków (około 27 300 wiernych). Prowadzi 23 agendy o charakterze misyjnym, dobroczynnym i edukacyjnym. To oznacza, że w ciągu 36 lat samodzielnej działalności KZ niemal potroił swą liczebność. Podczas Narodowego Spisu Powszechnego w 2021 roku swą przynależność do Kościoła Zielonoświątkowego zadeklarowało 30 105 osób⁵³.

Kościół Zielonoświątkowy w RP jako całość lub poprzez swoje agendy jest aktywnym członkiem wielu denominacyjnych i międzywyznaniowych organizacji w kraju i zagranicą, m.in. są to: Alians Ewangeliczny w RP, Towarzystwo Biblijne w Polsce, Europejskie Stowarzyszenie Zielonoświątkowe, Światowe Stowarzyszenie Zielonoświątkowych Zborów Bożych, Światowa Konferencja Zielonoświątkowa.

BIBLIOGRAFIA

- Bundy D., *Thomas Ball Barratt*, Paper presented at the 10th EPCRA conference in Leuven, Belgium, seeking4truth.com, http://www.seeking4truth.com/thomas_ball_barratt.htm [dostęp: 14.04.2024].
- Czajko E., *Sytuacja prawna ruchu zielonoświątkowego w Polsce w perspektywie historycznej*, Warszawa 2000.
- Gajewski W., *Kościół zielonoświątkowy: geneza, dzieje, teologia, duchowość i perspektywy* [w:] *Nierzyskokatolickie Kościoły chrześcijańskie we współczesnej Polsce*, red. Z.J. Winnicki, T. Dębowski, Toruń 2007.
- Kamiński M., *Kościół Zielonoświątkowy w Polsce w latach 1988–2008. Studium historyczno-ustrojowe*, Warszawa 2012.
- Kamiński Z., *Metodystyczne Seminarium Teologiczne im. Jana Łaskiego w Warszawie w latach 1923–2013* [w:] *Methodos. Przegląd teologiczno-społeczny Wyższego Seminarium Teologicznego im. Jana Łaskiego w Warszawie*, red. Z. Kamiński, E. Puślecki, Warszawa 2024.

⁵² M. Kamiński, dz. cyt., s. 98.

⁵³ *Tablice z ostatecznymi danymi w zakresie przynależności narodowo-etnicznej, języka używanego w domu oraz przynależności do wyznania religijnego. Tabl.1. Ludność Polski według grup wyznań i deklarowanej przynależności wyznaniowej w 2021 roku*, stat.gov.pl, <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-ostateczne/tablice-z-ostatecznymi-danymi-w-zakresie-przynaleznosci-narodowo-etnicznej-jezyka-uzywanego-w-domu-oraz-przynaleznosci-do-wyznania-religijnego,10,1.html> [dostęp: 25.06.2024].

- Karski K., Kuczma Adam [w:] tegoż, *Leksykon Ekumenistów*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 2012, nr 1–2: *Zeszyt specjalny*.
- Kominek A., *Ruch Stanowczych Chrześcijan*, „Chrześcijanin” 1977, nr 7–8.
- Krasowski K., *Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historyczno-prawne*, Warszawa 1988.
- Mironczuk J., *Polityka państwa wobec Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego w Polsce (1947–1989)*, Warszawa 2006.
- Nowak P., *Kształcenie teologiczne w Zjednoczonym Kościele Ewangelicznym (1948–1988)*, Warszawa 2024.
- Pasek Z., *Ruch zielonoświątkowy. Próba monografii*, Kraków 1992.
- Puślecki E., *Ewangelik wyznania metodystycznego [w:] Ekumenizm i ewangelicyzm. Studia ofiarowane Profesorowi Karolowi Karskiemu w 70. urodziny*, red. M. Hintz, T.J. Zieliński, Warszawa 2010.
- Richter A., *Thomas Ball Barratt (1862–1940) – pionier pentekostalizmu europejskiego* [rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Tadeusza J. Zielińskiego na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie], Warszawa 2018 [maszynopis w Bibliotece Głównej ChAT].
- Sommer G., *The Influence of German Pentecostal Churches in Foreign Countries on the Development of Pentecostalism in Germany (HT)*, A Lecture at the University of Leuven, Belgium, in September 2003, pmgermany.com, http://pmgermany.com/wp-content/uploads/2010/08/germanethnic_pentecostals.pdf [dostęp: 20.05.2024].
- Synan V., *Pentecostalism: William Seymour. What scoffers viewed as a weird babble of tongues became a world phenomenon after his Los Angeles revival*, christianitytoday.com, <http://www.christianitytoday.com/history/issues/issue-65/pentecostalism-william-seymour.html> [dostęp: 14.04.2024].
- Świątkowski H., *Wyznania religijne w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem ich stanu prawnego*, cz. 1: *Wyznania i związki religijne*, Warszawa 1937.
- Tablice z ostatecznymi danymi w zakresie przynależności narodowo-etnicznej, języka używanego w domu oraz przynależności do wyznania religijnego. Tabl. 1. Ludność Polski według grup wyznań i deklarowanej przynależności wyznaniowej w 2021 roku*, stat.gov.pl, <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-ostateczne/tablice-z-ostatecznymi-danymi-w-zakresie-przynaleznosci-narodowo-etnicznej-jezyka-uzywanego-w-domu-oraz-przynaleznosci-do-wyznania-religijnego,10,1.html> [dostęp: 25.06.2024].
- Tomaszewski H.R., *Wspólnoty chrześcijańskie typu ewangeliczno-baptystycznego na terenie Polski w latach 1858–1938*, Warszawa 2006.
- Tomaszewski H.R., *Zjednoczony Kościół Ewangeliczny 1947–1987*, Warszawa 2009.
- Winiarczyk-Kossakowska M., *Ustawy III Rzeczypospolitej o stosunku państwa do kościołów chrześcijańskich*, Warszawa 2004.

Ewolucja sytuacji prawnej Kościoła Zielonościwkowego...

Włoch W., *Zielonościwkowy ruch* [w:] *Religia. Encyklopedia PWN*, red. T. Gadacz, B. Milerski, Warszawa 2003, t. 9, CD.

ARCHIWALIA

- AAN MAP, sygn. 1075, s. 10, Pismo Departamentu Wyznań L. dz. W. III. 11/93/48 z dnia 15 lipca 1948 r. do Departamentu Politycznego.
- AAN MAP, sygn. 1075, s. 4, Pismo Ministerstwa Administracji Publicznej, Departament Wyznaniowy do Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego, Warszawa, 29 I 1948 r.
- AAN UdSW, sygn. 131/482, Notatka dot. Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego w PRL. Projekt, brak autora, Warszawa 1968 r. [brak dokładnej daty].
- AAN ZKE, sygn. 1, Pismo do Braci Baptystów zrzeszonych w Kościele Ewang. Chrześc. Baptystów, Warszawa 16 lutego 1947 r.
- AAN ZKE, sygn. 1, Pismo Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego do Polskiego Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan Baptystów, Warszawa 10 VI 1947 r.
- AAN ZKE, sygn. 1, Pismo Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego, Zjednoczenie Wolnych Chrześcijan, do Polskiego Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan Baptystów, Warszawa 28/VI-1947 r.
- AAN ZKE, sygn. 1, Pismo Związku Zborów Ewangelicznych Chrześcijan: Projekt Unii Wyznań Ewangelicznych, Warszawa 31 X 1946 r.
- AAN ZKE, sygn. 1, Pismo Związku Zborów Ewangelicznych w Polsce do Kościoła Baptystów w Polsce, Warszawa 15 I 1947 r.
- AAN ZKE, sygn. 1, Statut Unii Wyznań Ewangelicznych w Polsce.
- AAN ZKE, sygn. 12, Sprawozdanie Prezydium Rady Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego za okres 1980 roku [brak miejsca i daty sporządzenia dokumentu].
- AAN ZKE, sygn. 13, Protokół 1/88 posiedzenia Rady Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego w Warszawie ul. Zagórna z dnia 26 stycznia 1988 r.
- AAN ZKE, sygn. 14, W. Loranc, Pismo Ministra – Kierownika Urzędu do Spraw Wyznań. Decyzja, Warszawa 1 lutego 1988 r.
- AAN ZKE, sygn. 16, Okólnik Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego Nr 1.
- AAN ZKE, sygn. 16, Okólnik Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego. Do wszystkich Zborów ZKE, s. 1–3, Warszawa 20 października 1949 r.
- AAN ZKE, sygn. 18, Statut Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dział VI – Przepisy końcowe, § 33–34, Warszawa 1986.
- AAN ZKE, sygn. 2, Pismo Urzędu do Spraw Wyznań do Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego w P.R.L., Rada Kościoła, [Warszawa] 20 sierpnia 1953 r.
- AAN ZKE, sygn. 3, Uchwała XII Synodu Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego, Załącznik nr 2 [Warszawa 1987 r.].

- AAN ZKE, sygn. 3, Uchwała XII Synodu Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego, Załącznik nr 1 [Warszawa 22 maja 1987 r.].
- AKZ, Decyzja Ministra Jacka Ambroziaka Szefa Urzędu Rady Ministrów Nr W-II-803/47/1/90 z dnia 19 stycznia 1990 r.
- AKZ, Odpowiedź Związku Zborów Chrześcijan Wiary Ewangelicznej z dnia 20 lutego 1931 r. na pytania Ministerstwa WRiOP.
- AKZ, Pismo okólne Prezbitera Naczelnego Kościoła Zielonoświątkowego nr KZ-ZK/1/88 z dnia 23 lutego 1988 roku.
- AKZ, Protokół I Synodu Kościoła Zielonoświątkowego z dnia 10 marca 1988 r. w Warszawie.
- AKZ, Protokół Synodu Założycielskiego Kościoła Zielonoświątkowego, Warszawa 23 maja 1987 r.

STRESZCZENIE

Ruch zielonoświątkowy, zapoczątkowany w pierwszych latach XX w USA, bardzo dynamicznie rozwijał się zarówno w Ameryce, jak też na innych kontynentach, w tym w Europie, gdzie dotarł już w 1907 roku. Pierwsza zielonoświątkowa denominacja na ziemiach polskich została zalegalizowana 15 sierpnia 1910 roku w Cieszynie jako Związek dla Stanowczego Chrześcijaństwa i zrzeszała lokalne wspólnoty działające na Śląsku Cieszyńskim. Drugim nurtem polskiego pentekostalizmu był wielonarodowościowy Związek Chrześcijan Wiary Ewangelicznej, działający bez legalizacji od 22 maja 1929 roku, skupiający zbory z Kresów Wschodnich, Polski Centralnej i Pomorza.

Podczas II wojny światowej niemieckie władze okupacyjne zakazały zielonoświątkowcom organizowania nabożeństw. W 1942 roku liderzy ZChWE nawiązali kontakt z Kościołem Metodystycznym jako prawnie uznanym i działającym związkiem wyznaniowym w Generalnym Gubernatorstwie, który otoczył opieką organizacyjną i prawną społeczności zielonoświątkowe funkcjonujące w okolicach Przemyśla i Lwowa, w rejonie dawnych województw: lwowskiego, stanisławowskiego, tarnopolskiego, gwarantując im autonomię dotyczącą organizacji zborów, sprawowania nabożeństw, a także zachowania własnych struktur organizacyjnych.

Po zakończeniu II wojny światowej Kościoły typu ewangelikalnego (w tym zielonoświątkowe) podejmowały próby utworzenia unii kościelnych. Podczas zjazdu w dniach 24–26 maja 1947 roku w Ustroniu trzy konfesje: Związek dla Stanowczego Chrześcijaństwa (zielonoświątkowcy), Związek Ewangelicznych Chrześcijan oraz Zjednoczenie Wolnych Chrześcijan powołały do istnienia Zjednoczony Kościół Ewangeliczny (ZKE). W 1953 roku władze państwowe doprowadziły do powiększenia ZKE o dwie kolejne wspólnoty: Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej reprezentujący chrześcijaństwo pentekostalne oraz Zjednoczenie Kościołów Chrystusowych. Prawne uznanie nastąpiło dopiero 31 lipca 1959 roku, po zatwierdzeniu przez władze państwowe

Ewolucja sytuacji prawnej Kościoła Zielonościątkowego...

Statutu i wpisaniu ZKE do Rejestru Stowarzyszeń i Związków Religijnych UdSW⁵⁴. W dniu 22 maja 1987 roku na XII Synodzie Kościoła podjęto uchwałę o reorganizacji Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego w PRL-u poprzez usamodzielnienie jego składowych konfesji.

Wieloletnia i harmonijna współpraca dwóch nurtów polskiego pentekostalizmu, Związku Stanowczych Chrześcijan i Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej, zaowocowała decyzją o wspólnej przyszłości w jednej organizacji kościelnej pod nazwą Kościół Zielonościątkowy. Na podstawie decyzji UdSW z 1 lutego 1988 roku Kościół Zielonościątkowy został wpisany do rejestru stowarzyszeń i związków religijnych pod numerem 31. W 1995 roku Kościół skierował do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej projekt ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Zielonościątkowego w RP. Ustawa została uchwalona 20 lutego 1997 roku.

Słowa kluczowe: zielonościątkowcy, Kościół Zielonościątkowy, Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej, Stanowczy Chrześcijanie, ustawy kościelne

SUMMARY

THE EVOLUTION OF THE LEGAL STATUS OF THE PENTECOSTAL CHURCH IN POLAND AND ITS PREDECESSOR INSTITUTIONS

The Pentecostal movement, which began in the early 20th century in the US, developed very dynamically both in America and on other continents, including Europe, where it arrived in 1907. The first Pentecostal denomination in Poland was legalized on August 15, 1910, in Cieszyn as the Union for Resolute Christianity and brought together local communities operating in Cieszyn Silesia. The second strand of Polish Pentecostalism was the multinational Union of Christians of the Evangelical Faith, operating without legal status since May 22, 1929, bringing together congregations from the Eastern Borderlands, Central Poland, and Pomerania.

During World War II, the German occupation authorities banned Pentecostals from organizing services. In 1942, the leaders of the ZChWE established contact with the Methodist Church as a legally recognized and active religious association in the General Governorship. The Church provided organizational and legal support to Pentecostal communities operating in the vicinity of Przemyśl and Lviv, in the region of the former provinces of Lviv, Stanislav, and Tarnopol, guaranteeing them autonomy in organizing congregations, conducting services, and maintaining their own organizational structures.

After the end of World War II, Evangelical churches (including Pentecostals) attempted to form church unions. During a convention held on May 24–26, 1947, in Ustroń,

⁵⁴ P. Nowak, *Instytucje kształceniowe Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego (1947–1988)* [praca doktorska obroniona na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie], Warszawa 2019, s. 40.

three denominations: the Union for Resolute Christianity (Pentecostals), the Union of Evangelical Christians, and the Union of Free Christians established the United Evangelical Church (ZKE). In 1953, the state authorities led to the enlargement of the ZKE by two more communities: the Church of Christians of Evangelical Faith, representing Pentecostal Christianity, and the Union of Churches of Christ. Legal recognition did not come until July 31, 1959, after the state authorities approved the Statute and entered the ZKE in the Register of Religious Associations and Unions of the Ministry of Internal Affairs. On May 22, 1987, the 12th Synod of the Church adopted a resolution to reorganize the United Evangelical Church in the People's Republic of Poland by granting independence to its constituent denominations.

Many years of harmonious cooperation between the two branches of Polish Pentecostalism, the Union of Resolute Christians and the Church of Christians of Evangelical Faith, resulted in a decision to unite in a single church organization under the name Pentecostal Church. On the basis of the decision of the Department for Religious Affairs on February 1, 1988, the Pentecostal Church was entered in the register of religious associations and unions under number 31. In 1995, the Church submitted a draft law on the relationship between the State and the Pentecostal Church in the Republic of Poland to the Lower House of Parliament of the Republic of Poland. The law was passed on February 20, 1997.

Keywords: Pentecostals in Poland, Pentecostal Church, Church of Christians of Evangelical Faith, Resolute Christians, church laws